

مصدق چهره تابناک تاریخ ایران

حمید کریم‌نیا

کارشناس بین‌الملل

ماه اسفند همواره یادآور نام و خاطره دکتر محمد مصدق است که با واقعه جنبش ملی شدن نفت و ۱۴ اسفند سالروز درگذشت این مرد بزرگ در تاریخ ایران عجین شده است؛ نامی که همواره در یاد و ذهنیت مردم از نسل‌های قبل تاکنون باقی مانده است. کارل گوستاو بونگ (۱۸۷۵ - ۱۹۶۱ م) فیلسوف و روانشناس شهیر سوئسی معتقد است: اسطوره‌ها و به‌طور کلی همه آثار ملی مانند موجوداتی هستند که در متن فرهنگ رشد می‌کنند و شکوفا می‌شوند. در واقع بنیادها و نهاد‌های اسطوره‌ای در طی تاریخ در نمادها و باورهای گوناگون آدمی درهم تنیده‌اند. این واقعیت نشان داده که برخی رویدادها در ذهنیت جامعه و مردم ایران همواره به‌صورت یک مطالبه ملی باقی مانده و به‌شکلی عجین شده است. در حافظه تاریخی رویدادهایی؛ از شکست‌های جنگ ایران و روس تا دخالت‌های انگلیس و روسیه در ایران ویا کودتای انگلیس و سازمان سیا علیه مصدق در ۱۳۳۲ بروشنی و درمندانله باقی مانده و به‌عنوان یک مطالبه ملی و سوال هیچگاه از آن‌ها عمومی پاک نشده است. بهترین و آخرین نمونه این مطالبه را می‌توان در مورد مصدق ذکر کرد که در جریان اعتراضات خیابانی در انقلاب ۱۳۵۷ این وفاداری از سوی مردم نشان داده شد. عکس‌ها و شعرهای خودجوش همه‌نشان از این داشت که بغض جامعه‌بعد از سال‌ها سکوت و خفقان شاهی علیه مصدق یکبار دیگر ترکیده و نسل‌های بعد از سرنوشتی همواره خواهان پاسخ به این مطالبه ملی بوده و هستند.

در جریان‌ت بعد از کودتای ۱۳۳۲ شاه همواره سعی کرد آذهان جامعه را با روش‌های سرکوب و تخدیر افکار علیه مصدق از اربزداید، و می‌خواست با روش‌های مختلف درصد ساختن تاریخ به‌شکلی که خود مایل بود جامعه را مجاب و راضی کند. ده‌ها پروژه و اسناد غیرواقعی و یا ناقص در طی این سال‌ها چه در محافل داخلی و یا خارجی بنا به توصیه و یا خواست حکومت وقت برای تظهير چهره حکومت شاه ارائه شد، اما به‌دلیل همان ذهنیت‌بجامانده جامعه‌هیچگاه اثری در واقعیت‌هانداشت و از خاطره آحاد مردم پاک نشده و تأثیری نگذاشت. این مطالبات چنان حرکت و موجی ایجاد کرد که موجب تقویت امواج اعتراضات مردمی شد. حتی تا اوایل انقلاب فضایی امیدبخش برای جریان گذشته‌تاریک دوران بعد از کودتا به‌وجود آمده بود. نام مصدق در کنار سایر رهبران همه‌جا مشاهده می‌شد. اما پس از مدتی این موج به‌شکلی مهار و تقریباً به همان وضعیت مهجور ماندن مصدق در زمان شاه برگشت و حاکمیت

انقلابی چندان روی خوش نشان نداد. آن چیزی که بیشتر مورد سوال باقی مانده و این جزو پیچیدگی‌های جامعه و تاریخ ایران را می‌رساند این است که چگونه شخصیت مصدق در دو دوره متفاوت تاریخی همواره دارای موقعیت یکسانی قرار می‌گیرد؟ در حالی که انقلاب ۱۳۵۷ خود خیزشی علیه جباریت و ظلم و بی‌داد حکومت شاه بوده و همواره در نفی آن دوران تأکید داشته، لیکن در مواردی که می‌باید رعایت مطالبات مردم باید جزو اساس برآورد شدن آن باشد، نمی‌تواند نتیجه بدهد. به عبارتی بین چهره مصدق قبل و بعد از انقلاب ۱۳۵۷ چه وجه تازه‌ای کشف شده که همواره همان برخورد نفی و انکار و بلکه با شدت بیشتر صورت گرفت، و آیا در این مورد وفاقی در قبل و بعد از انقلاب نسبت به این چهره ملی وجود داشته است؟ پاسخ را باید در نحوه این برخورد دید. اینکه جریان ملی‌گرایان کلاً از ابتدا و به‌رغم تأثیرگذاری و حضور در صحنه در طی سال‌های بعد از ۱۳۳۲ چه به‌طور آشکار و یا در خفا توانسته‌بود تأثیر خود را در این حافظه تاریخی نگه دارد و آن را در روزهای اعتراضات و جوشش جامعه‌نشان بدهد، خود گویای این حقیقت است. در دوران انقلاب زمانی که شاه از همه‌جا مستأصل شد و با پیام خود مردم را دلجویی کرد، در واقع پیام مردم را دیر شنیده بود. او سعی کرد از چهره‌های مقبول ملی، نظیر دکتر غلامحسین صدیقی از یاران نزدیک و معتمد مصدق برای این کار استفاده کرده و به‌نوعی خواسته و اراده ملی را به‌رسمیت بشناسد. اما دیگر فرصت تاریخ تمام شده و این گونه دلجویی‌های مصلحتی پاسخگو نبود، و از آنجا که صدیقی عاقبت کار و وضعیت کشور را به‌درستی درک کرده بود، آن را نپذیرفت. در واقع شاه می‌خواست تاریخ را به عقب برگرداند و از مصدق رفع تحریم نماید، و این نوعی درک واقعیت تاریخ بود. مراد آنکه چهره مصدق برای دوست و دشمن آشکار بود و همه می‌دانستند که وی کوچکترین انحرافی از منافع ملی و مردمی نداشته است، اگر چه برخی در سال‌های اخیر با کالبدشکافی‌هایی از صفحات گنگ تاریخ مواردی را مطرح می‌کنند که می‌توانست به کودتا و سرنوشتی وی منتهی نشود و دوران مصدق صفحه تازه‌ای را در تاریخ معاصر ایران بگشاید و این نظرات شاید بخشی از واقعیت‌ها بوده باشد. با همه اینها این صفحات نیز دلیلی بر محتوم بودن سرنوشت وی نیست. چهره تابناک آن مرد بزرگ در صحنه تاریخ در خرخشان و ماندگار شد، زیرا تاریخ خود بهترین قضاوت را داشته است. اگر قرار بود طی دوران شاه که بیشترین تحریف‌ها و سانسورها نسبت به شخصیت مصدق شد، چهره او مغشوش شده و از خاطره‌ها زوده شود، این اتفاق افتاده بود. اما نتیجه برعکس شد. امروزه در همین ایام نیز همواره به شیوه دیگر این شخصیت تحت تحریم و بلکه به اتهام دچار است. اکنون می‌باید نسبت به این وضعیت که دچار سردرگمی سیاسی و فرهنگی شده فکری کرد.

سال پر فتنه

بازخوانی مهم‌ترین رخداد‌های ۱۴۰۳ در روزهایی که گذشت

محسن صالحی‌خواه

گزارشگر هم‌میهن

سال ۱۴۰۳ با تمام فرازونشیب‌هایش به نقطه پایان رسید. وقتی از روی این نقطه یعنی ۲۸ اسفند به سیدو شصت و چند روز قبل نگاه می‌کنیم، تواتر و حجم تحولات آتقدیر زیاد بود که باور رخ دادن تمام آن‌ها فقط در یک سال بسیار سخت است. بعضی از این تحولات در خاک ایران رخ داد و برخی دیگر اگرچه در کشورهای دیگر اتفاق افتاد اما با ایران و مسائل آن ارتباط مستقیم دارد. در آخرین شماره روزنامه هم‌میهن در سال ۱۴۰۳، تمام وقایع مهم سال‌ی که پشت سر گذاشتیم را مرور می‌کنیم. سالی که برخی از اولین‌ها در آن رخ داد، پس از ۴۳ سال یک رئیس‌جمهور در دوران خدمت خود درگذشت و البته بعضی کلیشه‌های جاافتاده سیاسی در آن شکست.

▼ فروردین

۱۳ فروردین/ حمله به ساختمان کنسولگری ایران در دمشق:

نخستین رخداد مهم سال ۱۴۰۳، حمله موشکی اسرائیل به ساختمان کنسولگری جمهوری اسلامی ایران در دمشق بود. به دنبال این حمله که عصر روز دوشنبه ۱۳ فروردین رخ داد، در مجموع ۱۶ نفر به شهادت رسیدند. محمدرضا زاهدی، از فرماندهان بلندپایه سپاه ارشدترین شهید این حمله اسرائیل محسوب می‌شد. محمدهادی حاجی‌رحیمی، معاون هماهنگ‌کننده نیروی قدس نیز دیگر شهید شاخص این حمله بود. در جریان حمله اسرائیل به این ساختمان، ۱۶ فروردین، عناصر گروه تروریستی جیش‌العادل در حمله‌ای هماهنگ به چند مقر سپاه و فراجا در شهرستان‌های راسک و چابهار حمله کردند. این درگیری چند ساعت ادامه داشت.

۲۵ فروردین/ توقیف کشتی اسرائیلی توسط سپاه: تیم‌های عملیات ویژه نیروی دریایی سپاه یک کشتی کانتینر بر نام MCSAries متعلق به شرکت

زودیاک و یک سرمایه‌دار صهیونیست با نام ایال اوپر که با پرچم پرتغال حرکت می‌کرد را در نزدیکی تنگه هرمز توقیف کردند.

۲۵ فروردین / عملیات وعده صادق: ایران ۱۲ روز پس از حمله اسرائیل به کنسولگری دمشق، در ساعات پایانی ۲۵ فروردین عملیات وعده صادق را اجرا کرد. در جریان این عملیات ترکیبی که تا باامداد ۲۶ فروردین نیز ادامه داشت، نیروهای مسلح ایران از موشک‌های بالستیک و پهپاد استفاده کردند. این نخستین حمله مستقیم ایران به خاک اسرائیل در تمام سال‌های گذشته محسوب می‌شد.

▼ اردیبهشت

۱۲ اردیبهشت / سفر رئیس‌جمهور به پاکستان: سید ابراهیم رئیسی در این روز برای سفری دوازده روزه عازم پاکستان شد. اهمیت سفر از این جهت بود که ایران و پاکستان به دنبال تحولات دی‌ماه ۱۴۰۲ و یک درگیری نظامی کوتاه با مشکلاتی در روابط دو جانبه روبه‌رو شده بودند. در جریان این سفر هشت سند همکاری، توافق‌نامه و تفاهم‌نامه میان دو کشور امضا شد.

۳۰ اردیبهشت / سقوط بالگرد حامل رئیس‌جمهور: بالگرد سید ابراهیم رئیسی که برای افتتاح سد مشترک ایران و آذربایجان به نام سد قیز قلعه‌سی به مرز جمهوری آذربایجان رفته بود، در روزقان سقوط کرد و تمام سرنشینان آن به شهادت رسیدند. لاشه بالگرد روز ۳۱ اردیبهشت کشف شد.

۳۱ اردیبهشت / فعال شدن اصل ۱۳۱ قانون اساسی به فرمان رهبری: آیت‌الله خامنه‌ای روز ۳۱ اردیبهشت با اعلام پنج عزای عمومی، بر اساس اصل ۱۳۱ قانون اساسی محمد مخبر معاون اول رئیس‌جمهور را به‌عنوان سرپرست دولت قرار دادند و فرمان انجام انتخابات ظرف ۵۰ روز را صادر کردند.

▼ خرداد

۱ خرداد / آغاز به کار خبرنگاران ششم: مراسم افتتاحیه و نخستین اجلاس رسمی دوره ششم مجلس خبرنگاران رهبری به ریاست آیت‌الله موحدی کرمانی (رئیس سنی) و با حضور سران قوا و شخصیت‌های لشکری و کشوری در تهران برگزار شد. موحدی کرمانی با ۵۵ رای بار دیگر به ریاست خبرنگاران برگزیده شد. وزارت کشور در این روز کلیات جدول زمان‌بندی انتخابات چهاردهم ریاست‌جمهوری را منتشر کرد.

۲ خرداد / تشییع رئیس‌جمهور و هم‌راهان: به دنبال اعلام رسمی درگذشت رئیس‌جمهور، پس از اقامه نماز میت توسط آیت‌الله خامنه‌ای بر پیکر سرنشینان بالگرد، مراسم تشییع آنان در تهران برگزار شد.

۸ خرداد / ریاست دوباره قالیباف بر مجلس: در این روز دومین جلسه علنی مجلس دوازدهم به ریاست علاءالدین بروجردی (رئیس سنی) برگزار شد. در جریان انتخاب رئیس اجلاس‌سه اول مجلس دوازدهم، محمدباقر قالیباف، مجتبی ذوالنوری و منوچهر متکی با یکدیگر رقابت کردند که در نهایت قالیباف با ۱۹۸ رای، رئیس مجلس باقی ماند. هیئت‌رئیسه اجلاس‌سه اول نیز در این روز مشخص شدند.

۱۴ تا ۱۴ خرداد / ثبت‌نام نامزدهای ریاست‌جمهوری: ثبت‌نام داوطلبان انتخابات چهاردهم از ۱۰ خرداد به مدت پنج روز آغاز شد. برای نخستین بار در ادوار مختلف انتخابات، مدارک داوطلبان ابتدا در طبقه‌فوقانی ستاد انتخابات مورد بررسی قرار می‌گرفت و همه مراجعان نمی‌توانستند به بخش ثبت‌نام وارد شوند. ۸۰ نفر در انتخابات چهاردهم ثبت‌نام کردند. سعید

جلیلی، مصطفی پورمحمدی، امیرحسین قاضی‌زاده‌هاشمی، علیرضا زاکانی، محمدباقر قالیباف، محمود احمدی‌نژاد، اسحاق جهانگیری، علی لاریجانی، عبدالناصر همتی، عباس آخوندی و مصطفی کوکبیان از جمله چهره‌های شاخصی بودند که داوطلب ریاست‌جمهوری شدند. محمدمهدی اسماعیلی، مهرداد بذریاش، سیدصورت مرتضوی، داوود منظور و امیرحسین قاضی‌زاده‌هاشمی وزرا و مدیران دولت سیزدهم بودند که در این دور از انتخابات شرکت کردند.

۲۲ خرداد / اعلام اسامی نامزدهای انتخابات ریاست‌جمهوری: با پایان روند بررسی صلاحیت نامزدهای ریاست‌جمهوری، وزارت کشور نام ۶ گزینه اصلی را منتشر کرد. مسعود پزشکیان، مصطفی پورمحمدی، سعید جلیلی، علیرضا زاکانی، امیرحسین قاضی‌زاده‌هاشمی و محمدباقر قالیباف با اعلام رسمی وزارت کشور وارد رقابت شدند.

▼ تیر

۶ و ۷ تیر / انصراف دو نامزد: امیرحسین قاضی‌زاده‌هاشمی روز ۶ تیر با صدور بیانیه‌ای از انتخابات کنار رفت. روز هفتم تیرماه، علیرضا زاکانی دیگر نامزد اصولگرا نیز از ادامه حضور در انتخابات انصراف داد. هر دو نامزد در زمان انصراف، خواهان وحدت میان اصولگرایان حاضر در رقابت شدند.

۸ تیر / مرحله اول انتخابات ریاست‌جمهوری: انتخابات ریاست‌جمهوری ۸ تیر برگزار و پس از اعلام نتایج مشخص شد که تکلیف کار در دور دوم مشخص می‌شود. مسعود پزشکیان در جایگاه نخست ایستاد، سعید جلیلی دوم شد و پس از او نیز محمدباقر قالیباف و مصطفی پورمحمدی قرار داشتند. میزان مشارکت در این انتخابات زیر ۴۰ درصد بود.

۱۵ تیر / مرحله دوم انتخابات ریاست‌جمهوری: پس از برگزاری دور جدید مناظرات تلویزیونی و مهلت جدید برای تبلیغات، ۱۵ تیرماه دور دوم انتخابات برگزار شد و مسعود پزشکیان به پیروزی رسید.

۲۴ تیر / تور نافر جام ترامپ: دونالد ترامپ نامزد جمهوری خواه انتخابات آمریکا، در جریان سخنرانی تبلیغاتی خود در ایالت پنسیلوانیا هدف سوءقصد قرار گرفت. گلوله به گوش راست او اصابت کرد.

۲۵ تیر / ترامپ نامزدهای جمهوری خواهان: رئیس‌جمهور سابق آمریکا پس از ترور نافر جام در پنسیلوانیا و پیروزی در رقابت درون حزبی، به عنوان گزینه نهایی جمهوری خواهان برای انتخابات ریاست‌جمهوری ۲۰۲۴ انتخاب شد.

▼ مرداد

۷ مرداد / تنفیذ حکم ریاست‌جمهوری پزشکیان: حکم مسعود پزشکیان، رئیس‌جمهور منتخب کشورمان توسط آیت‌الله خامنه‌ای تنفیذ شد و او به‌طور رسمی فعالیت خود را به‌عنوان نهمین رئیس‌جمهوری اسلامی ایران آغاز کرد. پزشکیان در این روز محمدرضا عارف را به‌عنوان معاون اول خود منصوب کرد.

۹ مرداد / تحلیف پزشکیان در مجلس: در روز پس از تنفیذ حکم ریاست‌جمهوری پزشکیان توسط مقام رهبری، مراسم تحلیف او در مجلس با حضور مهمانان داخلی و خارجی برگزار شد.

۱۰ مرداد / ترور اسماعیل هنیه: رئیس‌دفتر سیاسی جنبش مقاومت اسلامی فلسطین (حماس) که برای شرکت در مراسم تحلیف مسعود پزشکیان به تهران آمده بود، شامگاه ۱۰ مرداد در محل اقامت خود در شمال تهران ترور شد.

۱۳ مرداد / انتصاب ظریف به عنوان معاون راهبردی: مسعود پزشکیان محمدجواد ظریف را به‌عنوان معاون راهبردی رئیس‌جمهور منصوب کرد.

۱۶ مرداد / هریس نامزد نهایی دموکرات‌ها: کامالا هریس معاون جو بایدن پس از فرازونشیب‌های فراوان درون حزب دموکرات به خاطر شرایط جسمی و ذهنی رئیس‌جمهور آمریکا، به عنوان نامزد نهایی این حزب در انتخابات ریاست‌جمهوری انتخاب شد.

۲۱ مرداد / ارسال فهرست وزرای پیشنهادی به مجلس: مسعود پزشکیان در نامه‌ای رسمی، نام ۱۹ وزیر پیشنهادی خود را برای اخذ رأی اعتماد به مجلس معرفی کرد. در میان ۱۹ وزیر پیشنهادی، سیداسماعیل خطیب‌وزیر اطلاعات، امین حسین رحبی وزیر دادگستری و عباس‌علی‌آبادی وزیر دولت سیزدهم بودند. علی‌آبادی وزیر صمت دولت سیزدهم بود که به عنوان گزینه وزارت نیرو به مجلس معرفی شد.

۳۱ مرداد / رای اعتماد به کابینه پزشکیان: تمام ۱۹ وزیر پیشنهادی مسعود پزشکیان به مجلس دوازدهم، موفق به کسب رای اعتماد از نمایندگان شدند.

▼ شهریور

۳۱ شهریور / نخستین سفر خارجی پزشکیان به عراق: مسعود پزشکیان در جریان اولین سفر خارجی خود به‌عنوان رئیس‌جمهور، سفری سه‌روزه به عراق داشت.

۲۶ شهریور / اولین نشست خبری رئیس‌جمهور جدید: مسعود پزشکیان اولین نشست خبری خود را به‌عنوان رئیس‌جمهور برگزار کرد. از زمان پیروزی در انتخابات تا تشکیل دولت و زمان برگزاری این نشست، انتقادات زیادی مطرح شده بود که چرا این نشست برگزار نمی‌شود. در جریان این نشست خبری بود که برای نخستین بار پزشکیان در واکنش به صحبت یکی از خبرنگاران، از دستور برای عدم سختگیری گشت ارشاد خبر داده بود.

۲۷ و ۲۸ شهریور / عملیات انفجار پیچرو بیسیم‌های حزب‌الله: در دو روز متوالی، دستگاه‌های الکترونیکی مورد استفاده نیروهای حزب‌الله لبنان در سراسر این کشور منفجر شدند. ابتدا انفجار گسترده دستگاه‌های پیچر رخ داد و روز دوم نیز دستگاه‌های بیسیم منفجر شدند. در نهایت مشخص شد عوامل اطلاعاتی اسرائیل با جایگزین کردن پیچرهای آلوده به مواد منفجره با

نقش انکارناپذیر مصدق

غلامعلی دهقان

کارشناس سیاسی و مدرس تاریخ

۲۹ اسفند هر سال در تقویم کشورمان روز ملی شدن صنعت نفت ایران است. از اعتقاد قرارداد دارسی در سال ۱۲۸۰ شمسی تا ۲۹ اسفند سال ۱۳۲۹ نیم‌قرن گذشت. پنجاه سال پر از فرازونشیب برای کشورمان و همچنین دیگران. کمتر کسی فکری کردنفت ایران پس از جنگ جهانی اول از سوی متفقین (فاتحان جنگ جهانی اول) خون‌زمین معرفی نشود و بر نقش آفرینی آن در پیروزی آنان تأکید شود. بااین‌وجود، سهم ایران در آن قرارداد فقط ۱۶ درصد بود و همین درصد را هم انگلیسی‌ها به عنوان گوناگون دور می‌زدند و تحت عناوین ضعف دولت مرکزی در ایجاد امنیت و یا نفروختن نفت توجیه می‌کردند. پهلوئی اول که آمد، خواست خودی نشان دهد و بنای ناسازگاری با دوستان انگلیسی گذاشت. اما او هم به قراردادی راضی شد که سهم ایران از درآمد حاصل از نفت بیشتر از ۲۰ درصد نبود. ضمن اینکه مدت قرارداد ۶۰ساله دارسی را که از آن فقط ۲۸سال مانده بود، دوباره برای ۶۰سال تمدید کرد!

جنگ جهانی دوم که شروع شد، روس‌ها فرصتی به دست آوردند تا قضیه نفت شمال را مطرح کنند. از مجلس چهاردهم، بازی جدید توسط نمایندگان حزب توده کلید خورد؛ اما مصدق با ارائه نظریه «موازنه منفی»، بازی «موازنه مثبت» آنان را به هم زد. مجلس هم مصدق را تأیید کرد و قرار شد در دوران صلح به حساب نفت جنوب